

Ivan Peklić

KULTURNA I PROSVJETNA DJELATNOST PAVLINA U HRVATSKOJ S POSEBNIM OSVRTOM NA KRIŽEVCE*

U ovom radu želio bih ukazati na doprinos pavlina hrvatskoj kulturi, a napose prosvjeti. U uvodnom dijelu rada bit će naznačen dolazak pavlina u Hrvatsku. Također mi je namjera predstaviti najznačajnije pisce tog reda, prije svega povjesničare.

U drugom dijelu bit će obrađen kulturno - prosvjetni rad pavlina u Križevcima koji je u dosadašnjim historiografskim radovima zanemaran. Napose ću ukazati na dolazak pavlina u Križevce koji je vezan uz osobu Ivana Zakmardija Dijankovečkoga.

U zadnjem dijelu ovog rada namjera mi je objaviti diplomu Leopolda I. u prijevodu dr. Ljudevita Plačka, kojom se dozvoljava pavlinima otvaranje škole u Križevcima.

Pavlini su katolički red kojeg je narod zbog bijele odjeće nazivao "bijeli fratri". Osnivač reda Euzebije, odrekavši se ostrogonskog kanonikata, "povukao se u pilišku pustinju u okolici ostrogonskoj i tuj u trostrukoj pećini pustnjikovao sa više drugovah."¹

Pavlini su institucionalizirani pod vodstvom Bartolomeja, biskupa u Pečuhu (oko 1215. g.). U Hrvatsku dolaze 1244. g. i to u Dubicu. Naime, kad je Koloman Dubicu uzvisio na rang slobodnog kraljevskog grada naložio je gradskom vijeću da mora primiti pavline. Nekako istovremeno (oko 1247. g.) nastanjuju se pavlini i u Remetama kod Zagreba na posjed koji im je poklonio plemić Miroslav.

* Ovaj rad je objavljen u časopisu *Croatica Cristiana Periodica* XIX/1995. br. 35. str. 63.-72. Ovdje ga donosim u, manje - više, neizmjenjenom obliku osim što će biti nadopunjen bilješkama.

¹ I. Tkalčić, "O višoj nastavi u Hrvatskoj" Rad JAZU sv. XCIII. 1888. g., str. 85.

Općenito o povijesti pavlinskog rada vidi u: Ante Sekulić, Pregled povijesti pavlina, *Kultura pavlina u hrvatskoj 1244. - 1786.* Zagreb 1989. str. 31.-40. U međuvremenu je također objavljena knjiga: Renata Husinec, Petar Delić: *Gimnazija u Križevcima, Križevci 1999.*, u kojoj se također donosi dio povijesti pavlina u Križevcima. Inače najveća arhivska građa za pavline nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu (oko 1699 dokumenata).

Kad govorimo o počecima prosvjetno - kulturne djelatnosti pavlina, nezaobilazno mjesto zauzima samostan pavlina u Lepoglavi koji je 1400. g. osnovao Herman Celjski na svojem imanju te mu poklonio 300. jutara zemlje.² U lepoglavskom samostanu osnovana je oko 1503. g. "prva javna gimnazija za svjetsku mladež, koju su polazili sinovi mnogobrojnih plemićah iz brdovita Zagorja i ravne Podravine".³ Nažalost ova gimnazija nije bila dugog vijeka jer uslijed poraza Ludovika II. 1526. g. od Turaka na Mohačkom polju Hrvatska gubi dio Slavonije i u tim nepovoljnom prilikama lepoglavska gimnazija se morala zatvoriti. Obnova lepoglavske gimnazije zbilja se 1581. g. na zboru svećenika pod vodstvom vercelskog biskupa održanog u Lepoglavi. Na tom skupu svećenika zaključeno je da Lepoglava postane središte reda i nastave: "*ubi caput ordinis est, ibi semper sint et fratres doctissimi et sanctitate pollentes; ibique fratres iuniores et in sanctitate et in doctrina maxime exerceantur, ut sic ab ipso ordines ubere, scientiare et pietatis lac haurientes idem aliis praeberere possint*".⁴ Odmah sljedeće godine (1582.) vrvila je Lepoglava od hrvatske mladeži "kojoj se ondje po drugi put otvorilo vrelo više nauke tj. gimnazija i studija humaniora, šest razredah sa posljednjim retorikom."⁵ Glavni nadzor nad samostanom imao je učeni pavlinski general Stjepan Trnavljanin. Nakon njegove smrti naslijedio ga je Šimun Bratulić. Postavši (1603. g.) biskupom zagrebačkim, Bratulić nastavlja sa

² R. Kauk, "Poviest pavlinskog samostana i sadašnje kraljevske zemaljske kaznionice" Vukovar 1895. Kauk je kao ispovjednik u lepoglavskoj kaznionici napisao kratku povijest Lepoglave.

Također vidi: V. Klaić, "Osnutak manastira Lepoglave i povijest njegova u XV. stoljeću (1400.- 1495.), Vjesnik zemaljskog arhiva sv. X Zagreb, 1903, str. 161.-165.

³ I. Tkalčić, n.dj. str. 87.

⁴ isto, str. 88.

⁵ isto, str. 88.

svojim prosvjetnim radom. Godine 1606. poziva u Zagreb isusovce koji, dobivši posjed i kapelu sv. Katarine, 1607. g. otvaraju gimnaziju.

Lepoglavska gimnazija nastavila je svoj rad do 1644. g. kada se ugasila, jer novi gimnazijski centar postaje Zagreb. Time ne prestaje prosvjetni rad pavlina u Lepoglavi jer 1656. g. fra. Jakob Obostrenec započinje predavati filozofiju u bivšoj lepoglavskoj gimnaziji.

Godine 1658. general reda Borković dobio je odobrenje od Svete Stolice i od cara Leopolda I. da se lepoglavski zavod uzdigne na status akademije. Od tada lepoglavska akademija može dodijeliti doktorate iz filozofije. Uskoro akademija postaje poznata, te se tako 1677. g. osnivaju dva razreda, i to jedan za Hrvate, a drugi za Mađare.

U 17. stoljeću pavlini su otvorili još nekoliko svojih samostana kod Ozlja (1627. g.)⁶, u Olimju (1662. g.)⁷ i u Križevcima (1665. g.)⁸

Što se tiče teologije ona se predavala najprije u Novom Mjestu, a od 1673. g. u Ugarskoj Trnavi. Provalom Turaka (1683. g.) Trnava bijaše popaljena te se i teologija premješta u Lepoglavu.

Veliku zaslugu za razvoj nauke u Lepoglavi imao je Gašpar Malečić koji je krajem 17. st. uspio uspostaviti "*posebnu pavlinsku državu, kojom sgodom spasilo se velikim naporom i znojem za kraljevinu Hrvatsku njezino Medjumurje*".⁹ Osim toga Malečić je osnovao i veliku knjižnicu koja je bila najveća u Hrvatskoj te je osim rukopisnih knjiga obilovala za ono vrijeme rijetkim tiskanim knjigama. Kasnije je vikar Ivan Kristolovec (1710. g.) osnovao biblioteku koja je navodno bila veća od same crkve. Pavlini nisu samo poučavali nego su pisali vlastita znanstvena i književna djela. Nabrojiti ćemo ovdje samo najznačajnije predstavnike.

Među prvim pavlinskim piscima bio je Ivan Bielostienec Orlović koji je napisao životopis sv.

Pavla. Njegovo najvažnije djelo je rječnik za stare izraze koji je tiskan poslije njegove smrti u Zagrebu 1740. g. pod naslovom "*Gazophilacium seu Latino-Illyricorum onomatum Aerarium*". Učeni pavlin Ivan Kristolovec je izdao 1710. g. "*Tomaža od Kempisa, od nasleđivanja Kristuševoga, knjige četiri*".¹⁰

Ovdje moramo spomenuti i najpoznatijeg povjesničara Nikolu Bengera. Nikola Benger, sin Frederika Franje Bengera i Anke Natalije, rodio se 2. prosinca 1695. g. u Križevcima, kako stoji u matičnoj knjizi krštenih župe Križevačke: "*1695. December 2. Baptizatus est Nikolaus, filius generosi domini Friderici Francisci Benger et Annae Nataliae, patrini Stephanus Marchich et Elisabetha Sigarterin*".¹¹

Početno obrazovanje i gimnaziju završio je u Križevcima. Od 1713. g. N. Benger je na školovanju u Lepoglavi gdje uči filozofiju kod Nikole Hohekerja.

Bogosloviju je učio kod otaca Stjepana Kovačića, Andrije Mužara, Nikole Mikulića. Postaje doktor filozofije i teologije vjerojatno 1721. g. Filozofiju u Lepoglavi predaje 1721. g., 1724. g., 1725. g., i od 1727. g. do 1732. g. Generalnim definatorom reda postao je godine 1739. Zbog velikih zasluga biran je tri puta za provincijala Hrvatske pokrajne i to 1743. g. do 1746. g., 1752. g. do 1755. g., i 1758. g. do 1764. g. N. Benger je umro u Lepoglavi 1766. g., u 71. godini života. Njegov znanstveno - književni rad je obiman i sadrži 16 djela od kojih su tri objavljena. Njegovo najstarije štampano djelo je povijest čudotvorne Majke Božje u Koruškoj blizu Križevaca "*Regina matyrum innumeris gratis Corusca dei mater dolorosa Maria*"¹² (izašla 1730. g.). Glavno Bengerovo djelo vezano je uz povijest pavlinskog reda. Djelo je kao ljetopis započeo Andrija Egyerer koji je izdao prvi svezak u Beču godine 1663. Taj

⁶ isto, str.91; Samostani su napravljeni kod Ozlja, grada zrinskih, na brdu Smolča.

⁷ isto, str. 91. O kratkoj povijesti samostana u Olimju pisao je i S. Vrišer, "Pavlinsko Olimje" u *Kultura Pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.*, Zagreb 1989., str. 255-267.

⁸ isto str. 81.

⁹ isto, str. 93. također vidi kod A. Messner-Sporšić, "Lepoglava, crtice iz prošlosti i sadašnjosti" *Vrhbosna XXXIX/1925.* br.4.i 5., str.70-72

¹⁰ isto, str. 95; također J. Bratulić, "Književna djelatnost hrvatskih pavlina" u *Kultura Pavlina*, str. 279-291

¹¹ V. Klaić, "Nikola Benger, hrvatski povjesničar" *Hrvatska*, 1906. br.107., str. 1

¹² isto, br.108. str. 2. Knjigu je kasnije na hrvatski preveo dr. Ljudevit Plačko.

rad su bezuspješno nastavili Dionizije Chelstovski i Konstantin Pavlovski. Napokon se ljetopisa prihvaća Benger te 1743. g. objavljuje drugi svezak pod naslovom *“Annalium eremi - coenobiticorum ordinis fratrum eremitarum s. Pauli primi eremitae, volumen secundum, duos in libros partitum Quibus ab anno Christi 1663. usque ad annum 1727. eiusdem proto - ermitici ordinis progressus referuntur ... per Nicolaum Benger, praelibati ordinis definitorem generalem, ss. Theologiae doctorem. Impressum Posonii anno dominis 1743. Folio, str. XVIII. + 602 + XXIX”*.¹³

Ovo djelo daje ispravke i nadopunjuje Egyererov svezak. Benger zatim piše samostalno drugi svezak koji obuhvaća razdoblje od 1663. g. do 1727. g. Napisao je i treći svezak pavlinskog ljetopisa (1727. g. - 1739. g.), ali je ostao u rukopisu. U rukopisu je također djelo koje je monografija pojedinih pavlinskih samostana i ti rukopisi se čuvaju u arhivu HAZU-a i u Metropolitanskoj knjižnici i nosi općeniti naziv *“Cronotaxis monasteriorum ordinis fratrum eremitarum s. Pauli primi ermitae.”*¹⁴

ŽIVOT I RAD IVANA ZAKMARDIJA

Za dolazak pavlina u Križevce svakako je najzaslužniji protonotar Hrvatskog Kraljevstva Ivan Zakmardi te ćemo o njemu nešto više napisati.

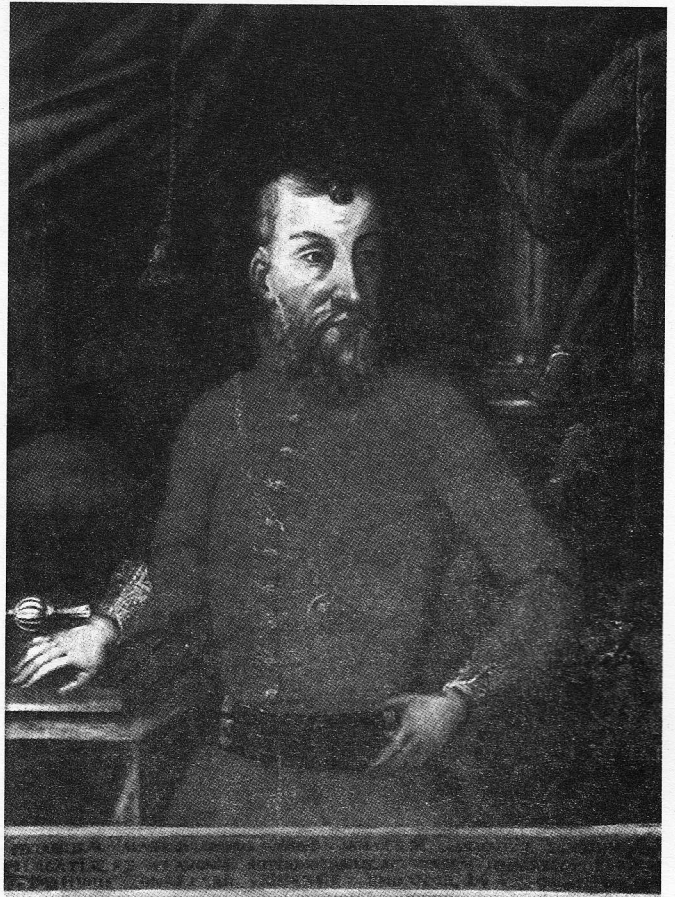
Ivan Zakmardi¹⁵ potječe iz Ugarske, o čemu nas izvještava i gore navedeni povjesnik pavlinskog reda Nikola Benger; a sam kralj Leopold mu u diplomi od 5. rujna.1666. g., kojom Zakmardiju dodjeljuje baronstvo, kaže: *“in patriam tuam Croatiam et Slavoniam rediisses, quo praedecessores tui ex Ungaria sese transtulerant”*.¹⁶

¹³ isto, br. 108. str. 3.

¹⁴ isto, br. 108. str. 3. također A. Cuvaj, “Građa za povijest školstva” I., Zagreb, 1911. str. 343. O piscima povijesti Pavlina pisao je i A. Sekulić, “Pisci povijesti pavlinskog reda” u *Kultura Pavlina* str. 297-301.

¹⁵ K. Horvat, “Ivan Zakmardi, protunotar kraljevstva hrvatskog” Zagreb 1905.

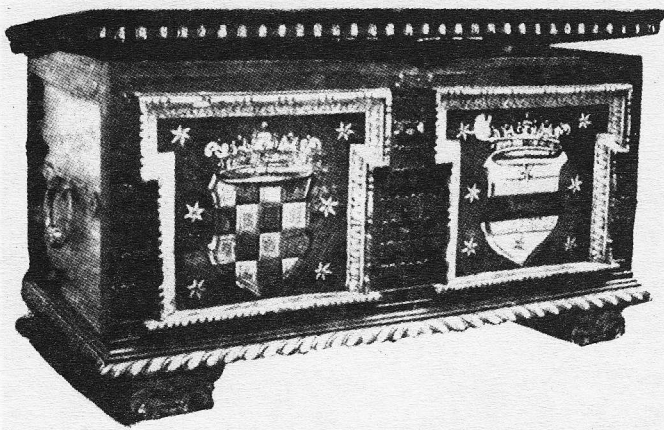
¹⁶ isto, str. 1. Barunsku diplomu je objavio također K. Horvat u *Vjesniku kraljevsko hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, Zagreb, 1903. str. 175-177. O porijeklu porodice Zakmardi članak je napisao također Karlo Horvat u časopisu Vitezović 1904. koji mi nažalost nije dostupan.

Ivan Zakmardi Dijankovečki (oko 1600.-1667.)

Zakmardijevi preci su se nastanili u Hrvatskoj i to u grad Križevce u drugoj polovici XVI. st. Njegov otac Petar, bio je bilježnik Križevačke županije, a majka Magdalena iz kuće Filipčića. Djetinjstvo je Ivan proveo u kući svojih roditelja, a više nauke, tzv. “humaniora”, završio je u Zagrebu kod isusovaca. Nakon toga odlazi u Olomuc gdje do 1625. g. postaje magistar filozofije nakon čega se vraća u Hrvatsku. Vrativši se u Hrvatsku postao je odvjetnik Zagrebačke biskupije, a od 1632. g. plemićki sudac u Križevačkoj županiji te mu iste godine grof Nikola Esterhazy poklanja čitavu Folkuševčinu i Dijankovčinu, k tomu posjede u Sv. Petru Orehovcu i Čvrstecu.¹⁷ Godine 1635. I. Zakmardi postao je bilježnik Varaždinske županije, a 1636. g. i županijski bilježnik Kraljevstva Hrvatskog te se zahvalio na službi plemićkog suca Županije križevačke 1638. g. Zatim je izabran za vrhovnog poreznika, tj. blagajnika Sabora i u komisiju za rješavanje tzv.

¹⁷ Karlo Horvat nav. dj., str. 4.

“Škrinja privilegija” Kraljevine Hrvatske i Slavonije (1643. g.). U njoj su se čuvali važni dokumenti o državno-pravnom položaju zemlje

“vlaškog pitanja”. Bitno je ovdje naglasiti da je 1641. g. izabran odbor na čelu sa Zakmardijem kojem je stavljeno u zadaću pregledati i popisati povlastice i pravice Kraljevstva (privilegiorum regni revisio et registratio).¹⁸

Donijeta je odluka da će se pravice i privilegije čuvati zatvorene s tri ključa; jedan ključ imat će ban, drugi će imati protonotar, a treći Kaptol zagrebački. Time su postavljeni temelji Zemaljskom arhivu.

Od 1642. g. pa sve do kraja života Zakmardi je biran za zastupnika u Požunski sabor. Godine 1643. dao je napraviti veliku hrastovu škrinju u koju su stavljene privilegije.

Dana 30. travnja 1644. g. na Saboru u Varaždinu bijaše izabran za protonotara Kraljevstva Hrvatskog. Protonotarsku djelatnost Zakmardi je vršio savjesno i dobro, borio se za hrvatski narod i katoličku vjeru, a osobito je bio protiv privilegija koje su dobivali protestanti.¹⁹

U to vrijeme Hrvatska je bila naročito ugrožena od Turaka te se Zakmardi kao poslanik na požunskom Saboru založio da hrvatski mladići ne moraju ratovati protiv Njemačke za interese kralja nego da čuvaju hrvatske granice. Kao nuncij uspio se izboriti da Ferdinand III. izda svečanu diplomu

Hrvatskom Kraljevstvu kao privilegij “kojom se državna povlast daje samo vjeri katoličkoj”.²⁰

Zakmardi se osobito brinuo za protutursku obranu te je zadužen za streljivo i hranu za vojsku, koja se čuvala u varaždinskoj tvrđavi.

Unatoč porazu Turaka (1664. g.) bečki dvor potpisao je sramotni Vašvarski mir koji će nanijeti još mnogo zla Hrvatskoj. Što se dalje događalo sa Zakmardijem, ne znamo točno. Iz saborskih zaključaka razabiremo da Zakmardi nije pošao u rat i tamo proveo četiri godine kako se to kaže u njegovoj barunskoj diplomi. Tako on u svojoj oporuci od 7. srpnja 1664. g. spominje da će poći u rat sa četama carskim, što je više nego očito da je sudjelovao na zasjedanju Sabora 23. i 24. listopada, dok je bitka kod sv. Gotharda bila u kolovozu. Moguće je jedino da je Zakmardi kao vrhovni nadzornik dopremao streljivo našim četama pod Kanižu.²¹

Zakmardi je bio i veliki crkveni i narodni dobrotvor. Tijekom svoje javne službe stekao je veliki imetak. Nabrojimo samo nekoliko njegovih posjeda: Špiranec, Brckovština, Ščrbakovec, Međa, Pavlovec, Dubovec, Erdovec, Dijankovec, Štrucljevo i druge. Osobito je pomagao siromašne đake u samostanima; tako je 1659. g. poklonio jezuitskom samostanu u Varaždinu 1/3 svojeg žita i vina. Koliki su bili njegovi pokloni tom samostanu najbolje se vidi iz bilježnice koja nam se sačuvala pod naslovom “De seminario Varasdiensi per M. Joannem Zakmardi, Prothonotharium fundato. Regestum et ordinatio”.²²

U svojoj oporuci od 17. srpnja 1664. g. Zakmardi je ostavio jezuitskom sjemeništu u Varaždinu svoja dobra i kuriju u predgrađu Varaždina, posjed u Trnovcu, vinograd u Sv. Iliji, kmetove u Zeketinu, sve posjede na području grada Varaždina, omogućio da se na njegov račun uzdržava jedan pitomac iz Donjeg grada Križevca. U veljači 1667. g. pred Kaptolom čazmanskim u svoje ime i kao izvršitelj oporuke svojeg brata Đure, dodijelio je još varaždinskom sjemeništu:

¹⁸ K. Horvat, n. dj. str. 15. ili K. Dočkal “Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj (I-III), Arhiv HAZU XVI-29 c, br. 6.

O Škrinji privilegija pisao je I. Bojančić, “Škrinja privilegija kraljevine Hrvatske” Jutarnji list, 25. prosinca 1921. str. 22-23.

¹⁹ Karlo Horvat nav. dj., str. 25.

²⁰ K. Horvat, n. dj. str. 26. Ova isprava izdana je u Požunu 17. lipnja 1647. i čuva se u Škrinji privilegija kraljevstva hrvatskog u Hrvatskom državnom arhivu.

²¹ Karlo Horvat, nav. dj., str. 36. vidi bilješku br. 4. na toj strani.

²² Karlo Horvat, nav. dj., str. 38.

posjed Jakopelec, Gornji Kalnik sa dvorom, pola dobra Brezovice, zatim Dedine, Obreš i Ljubeščicu, dvor u Turnovcu, sjenokoše u Okragima ili Zlatošišću, dva jutra zemlje preko Drave.²³ Za poklon koji je bio primio samostan je dužan uzdržavati sedam đaka iz Križevaca. Pavlinima iz Lepoglave poklonio je posjed Ulilje u Štajerskoj gdje su se oni i nastanili. Kralj Leopold 1665. g. dodijelio je sav posjed Ciglenice Zakmardiju i time se povećao ionako veliki imetak Zakmardijev.

PAVLINI U KRIŽEVCIMA

Nakon toga Zakmardi je odlučio učiniti neko dobro za rodni grad Križevce. Naumio je u Križevce dovesti pavline koji bi imali zadatak osnovati školu. O tome nas izvještavaju pavlinski pisci Ivan Kristolovec, Nikola Benger, a kratko i Toma Kovačević. Ivan Kristolovec piše: *"Osnivač križevačkog samostana je velmožni gospodin Ivan Zakmardy Diankovečki, onaj isti, koji je osnovao i ulimski samostan. Nakon toga bio je podžupan varaždinske županije, a poslje protunotar kraljevstva hrvatskog. Napokon je radi osobitih vrlina i radi velikog juridičkog znanja postao personalis praesentiae regiae in judiciis locumtenens. Imao je blagoslova u posjedima i bogatstvu, ali nije imao utjehe potomstva. Zato je nastojao kraljevskom dozvolom, da tako rapolaže svojom imovinom, da posluži slavi Božjoj, da se pobrine za spasenje svoje duše i kao sin kraljevstva čini dobro darivajući sinove kraljevstva svojim dobrima."*²⁴

Nikola Benger o istoj stvari piše ovako: *"Presvijetli i plemeniti gospodin Ivan Zakmardy Diankovečki, protunotar kraljevine Hrvatske i Slavonije te podžupan varaždinski nemajući potomstva, a obilujući zemaljskim dobrima, odluči, da u Križevcu kao u svojoj domaji u Hrvatskoj, jer su se Zakmardy ovamo doselili iz satmarske županije u Ugarskoj i udarili ondje svoje*

*prebivalište, osnuje samostan na duhovno dobro grada i cijelog ovog kraja. Odabrao je pavlinski red, kako sam veli u ugovoru, kojim od Nikole Makara, potpukovnika križevačke tvrđave, kupuje kuću za samostan redovnicima, zato, jerbo su se pavlini u samostanu Jasna Gora kod Čenstohove hrabro borili za Boga i kralja, pa su izvojevali sjajnu obranbenu pobjedu nad 12.000 Šveda pokazavši tako, da se Švedi, koji su se do onda smatrali nepobjedivim, nakon tromjesečnog uzaludnog opsjedanja ipak mogu pobijediti. On je sam poticao i urgirao generala pavlinskog reda Pavla Ivanovića, da iskoristi vrijeme mira, pa da u Križevcu osnuje samostan. Budući da je general reda bio zaposlen drugim brigama, povjeri cijelu ovu stvar iskusnom svom predšasniku, a sada generalnom vikaru Martinu Borkoviću, da stvar raspravi, ugovori i sretnom završi"*²⁵

Dana 11. kolovoza 1665. g. pred sucem Donjeg grada Križevaca i pred 12 zastupnika grada izjavio je Zakmardi da pavlinskom redu ostavlja: cijelu kuću svoju očinsku, svoj majur s ribnjakom izvan gradskih zidina, vrt do potoka Vrklina, sve oranice i livade, sve vinograde i šume svoje, što pripadaju njegovoj obitelji, a nalaze se na području Županije križevačke.²⁶ Ovo je isto potvrdio pred Kaptolom čazmanskim 27. kolovoza u Zagrebu i još je zatražio da se izda isprava sa novim darovima. Tako Zakmardi još poklanja pavlinima: dvor i posjed u Dijankovcu; zatim sve posjede u Lemešu, posjed u Špirancu i Ščrbatovcu, dvor s pivnicom u Dropkovcu, isto tako posjede u Dropkovcu, Vinarcu, Pataku, Nemčevcu, Vojnovcu i Hižanovcu, Turkovcu, Šalamunovcu, Bojnikovcu, Kušovcu, te sve posjede svojeg brata Đure, posjed Bogačevo i Sv. Petar Orehovec, polovicu Rakovca, zatim vinograde u Obrežu, Velikom Malu i Belečaku, 24 kmeta na posjedima Ledinsko selo, Brestec, Mahinovec. Kao protuuslugu za taj dar Zakmardi je od pavlina tražio je da služe svaki dan iza njegove smrti tri tihe svete mise za njega i suprugu, za njegova brata Đuru, za bratovog sina

²³ Karlo Horvat, nav. dj., str. 42.

²⁴ K. Dočkal, nav. dj. str. 2.

²⁵ K. Dočkal, nav. dj. str. 3. Vidi o posjedima pavlina u radu Josip Adamček, Pavlini i njihovi feudalni posjedi, Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244.-1786. Zagreb 1989. str. 57

²⁶ K. Horvat, n. dj. str. 45. isto i K. Dočkal, n. dj. str. 12. i 13. s time da je Dočkal neprecizan u navođenju posjeda

Ivana i suprugu mu Magdalenu, te da služe svečane zadušnice u osmini Bl. Marije Magdalene, a poslije njegove smrti neka odsluže 500 svetih misa. Pošto očinska kuća nije bila dovoljna za osnivanje samostana, Zakmardi je kupio kuću od potpukovnika križevačke posade Nikole Makara te je od kralja dobio dozvolu da kupi posjed Majurec. Uvodeći pavline u Križevce Zakmardi je imao nakanu da oni osnuju i školu, to se najbolje vidi iz molbe koju su Pavlini poslali kralju²⁷: “Prvotna je naime nakana osnivača bila, da se u spomenutom gradu održava Božja služba, a u županiji pak gdje ima mnogo tisuća shizmatika, da se tako unaprijedi širenje katoličke vjere, da se u tu svrhu otvore škole za poučavanje mladeži posebno u temeljima katoličke vjere, i da se održavaju satovi katekizma i propovjedi”.²⁸

Vidimo iz toga jasno da Zakmardi želi da pavlini otvore školu u Križevcima što su oni poslije i učinili. Pavlini su se naselili u Dijankovcu čekajući najprije da se Makarova kuća uredi za samostan, a poslije toga su čekali dozvolu biskupa koju su malo zatezali franjevci. Napokon 20. travnja 1667. g. biskup Petar Petretić je dozvolio pavlinima da se nastane u Križevcima. Nažalost Ivan Zakmardi nije nikada vidio tu dozvolu jer je umro 25. travnja 1667. g. u Banjskoj Bistrici. O tom događaju nas izvještava Nikola Bengner: “Generalni vikar o. Martin Borković poduzme korake kod Franjevaca i kod biskupa Petra Borkovića (Petretić nap. I. P.). Uklonivši tu teškoću izda Peter Petretić dana 20. travnja 1667. g. pismenu dozvolu za osnutak pavlinskog samostana u Križevcima. Sad su tek pavlini uvedeni u Križevce, da izvedu zamisao svog zakladatelja Zakmardy-a”.²⁹

Kad su započeli svoj rad u Križevcima, gradsko poglavarstvo zamolilo je pavline da otvore školu kako bi se pomoglo domaćoj i obližnjoj mladeži da ne mora ići na školovanje u druge

gradove. Pavlini su se rado toj molbi odazvali i 1670. g. otvorili u Križevcima gimnaziju. Dozvola carskog dvora uslijedila je tek 1675. g. od strane Leopolda I. U prijevodu ova diploma glasi: “*Mi Leopold, Božjom milošću izabrani Rimski car, uvijek veličanstveni, kralj, Njemačke, Ugarske, Češke, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, nadvojvoda Austrije, vojvoda Burgundije, Štajerske, Koruške, Kranjske, Wutemberga, Gornje i Donje Šleske, Marke Moravije, Gornje i Donje Luzacije, grof od Habsburga, Tirola i Gorice, objavljujemo svima i svakom pojedinom u Hrvatskoj i Slavoniji, vrhovnim zapovjednicima krajna naših kraljevstva, njihovim zamjenicima i ostalim zapovjednicima, kapetanima, stjegonošama, časnicima i ostalim vojnicima Vlasima koji se tamo nalaze a mi ih plaćamo, i svima na koje se to odnosi: da smo Mi prije nekoliko godina, potaknuti prirodnom revnošću za spas duša i za širenje prave katoličke vjere i vjeroispovjesti, među ostalim dobrohotno odlučili: podići i pokrenuti neku školu u rečenim našim krajevima, ili na nekom njima vrlo blizom mjestu, pomoću koje bi se domaća, posebno pak vlaška mladež, (koja sa svojim pređima ili roditeljima pripada pravoslavno - shizmatičkoj vjeroispovjesti, te se zbog toga teško može vratiti jedinstvu Katoličke crkve), mogla obrazovati i odgajati u pravoj katoličkoj vjeri i vjeroispovjesti, kršćanskim krepostima, dobrom i poštenom ponašanju te znanju. Ovu pak našu revnu i spasonosnu nakanu i dobru volju odgodili su i sprijječili ovi nedavni ratni nemiri i opasna vremena. Kasnije je nama o tome više javljeno, a ujedno su donesene potvrde Kaptola Čazmanske crkve od 27. kolovoza 1665., te suca drugih senatora i čitave zajednice starog i Donjeg našeg grada Križevaca od 6. veljače 1666., čijom snagom se pokazuje, da je Georg Zakmardi u posljednjoj točki svoje odluke pravilno sastavio prijenos, ili bolje rečeno zakladu i odredio da za spas, olakšanje i spasenje svoje duše i duše svojih predaka, oci svetog Pavla prvog pustinjaka, čitaju i služe mise, a oni će u isto vrijeme biti dužni i obavezni osnovati školu “slobodnih vještina” (artium liberalum) za bolji odgoj i obrazovanje, kako hrvatske tako i slavonske tako i vlaške*

²⁷ K. Horvat, str. 45. i 46. Prijepis ugovora nalazimo kod Dočkala u gore navedenom djelu str. 14.

Tekst u latinskom originalu glasi: “quod intentio fundatoris illa esset principalis, ut in dicta civitate divinus cultus in districtu vero, ubi multa Schismaticorum millia essent, catholike fidei augmentum taliter procuraretur, quem in finem erudiendae juventutis praesertim in fundamentis catholicae fidei scholae aperirentur catechismi et conciones haberentur.”

²⁸ K. Horvat, str.48. Prijevod s latinskog na hrvatski napravio dr. Ljudevit Plačko.

²⁹ K. Dočkal, nav. dj., str.2.

mladeži, za veći napredak prave vjere katoličke. U tu svrhu, i za njezino izvršenje, poklonio je i odredio da se istim već spomenutim ocima sv. Pavla prvog pustinjaka za izgradnju samostana dadne na dar njegova kuća koja se nalazi u spomenutom gradu Križevcu i druga dobra koja se nalaze u često spominjanom gradu Križevcu i na njegovom posjedu u Dijankovcu. Spomenuti oci su u gradu Križevcu kroz neko vrijeme već vodili školu do sintakse³⁰ i to ne bez uspjeha, koja je poslije kratkog vremena bila zabranjena, jer da je bila započeta bez našeg odobrenja. Zbog toga razloga su nam sudac, senat, grad i čitava općina križevačka, dali gore spomenuta svjedočanstva uz preporuku presvijetlih: našeg komornika, vrhovnog kapetana križevačkog i vjernog i od nas voljenog Ferdinanda Ernesta od Trauttmannsdorf-a, zamjenika vrhovnog kapetana slavonskih krajina, što više, primili smo obavijest i od naših osobnih i ratnih savjetnika pravoslavaca. Oni su nas pokorno i preponizno molili, da se dobrohotno udostojimo dati pristanak i dozvolu i da nju svojom rukom i svojim pečatom potvrdimo. Njezinom snagom bi onda spomenuti oci sv. Pavla prvog pustinjaka, koji tamo u Križevcima već stalno prebivaju, mogli i imali pravo, bez ikakve zapreke il bilo kakvog protivljenja, sada kao i prije, poučavati u spomenutim vještinama obje mladeži, domaću i vlašku i držati školu za niže učenje od početka ili osnove pa, isključeno, sve do poezije, na veću slavu Božju i na čast preblažene i bezgriješne Djevice i Majke Marije, za veće širenje Katoličke crkve, vjeroispovjesti i vjere. Udovoljavajući ovim preponiznim molbama i prošnjama ovim potvrđnim pismom blagostivo i dobrostivo pristajemo i odobravamo. Ujedno pak često spominjane redovnike sv. Pavla prvog pustinjaka dobrohotno opominjemo, da u spomenutim našim hrvatskim i slavonskim krajevima i to mladež rođenu u Križevcu, posebno pak vlašku a i drugu mladež, koja bi radi došla onamo, sa svom blagošću i bez ikakvih opterećenja poučavaju i uče u svakom

štovanju Boga, u pobožnosti, skrušenosti, dobrim običajima i znanju i da takvu školu ponovno započnu, vode i nastave. Svima pak našima koji su gore spomenuti i koji u našim krajinama i pod našim stijegom i uz našu plaću služe vojsku, ozbiljno opominjemo, da se ni na kakav način ne suprotstavljaju niti protive ovoj našoj dozvoli i potvrdi i da spomenute oce sv. Pavla prvog pustinjaka ne sprečavaju u održavanju ove škole. U svjedočanstvo toga ovo pismo potvrde potpisujemo svojom rukom i zapovijedili smo da se ono zapečati našim pečatom. Dano u našem gradu Beču, 4. dana mjeseca travnja, godine Gospodnje 1675., našeg kraljevanja Rimskim carstvom sedamdesete godine, Ugarskom dvadesete, Češkom desete godine.

Leopold, v.r.

Po osobnom nalogu svetog carskog veličanstva, Franjo Tobis Reusner, v.r.

Mjesto pečata.”³¹

Iz diplome je vidljivo da su pavlini ranije osnovali školu koja je bila zabranjena. Sada se pavlinima dozvoljava da slobodno otvore školu, osobito im se daje zadatak da obrazuju vlašku mladež.³²

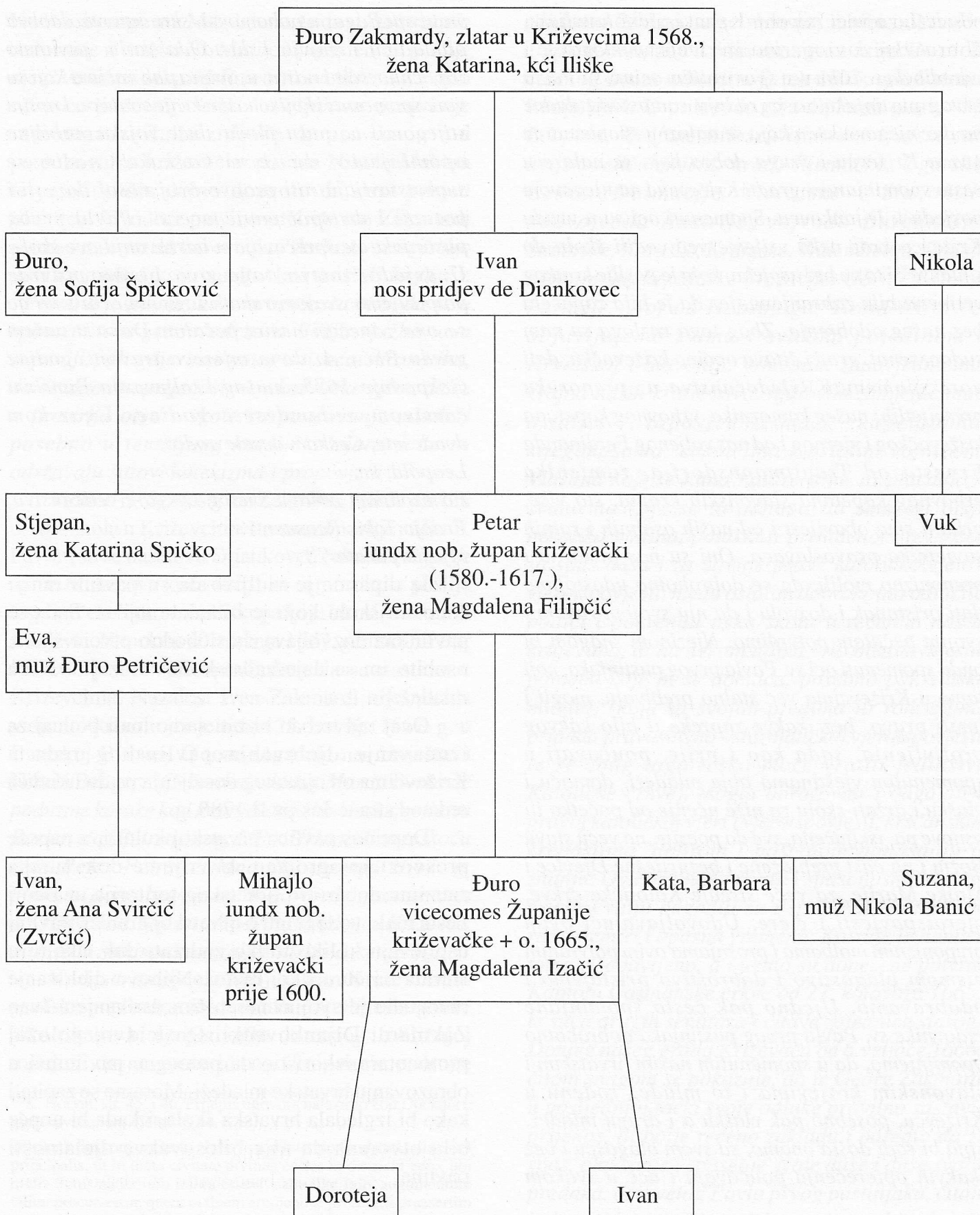
Ovaj rad trebao bi biti samo mali poticaj za izučavanje djelovanja pavlinskog reda u Križevcima od njihovog doseljenja pa do ukinuća reda od strane Josipa II. 1786. g.

Doprinos pavlina hrvatskoj kulturi, a napose prosvjeti je ogroman. U vrijeme dok Turska zauzima dobar dio hrvatskog teritorija, a Beč i Pešta malo vode brigu o hrvatskoj granici, pavlini uspijevaju koliko toliko zadržati duh i kulturu Hrvata na europskoj razini. Njihovo djelovanje omogućio je svojim nesebičim darivanjem Ivan Zakmardi Dijankovečki. On je svoj položaj protonotara iskoristio da pomogne pavlinima u obrazovanju hrvatske mladeži. Moramo se zapitati kako bi izgledala hrvatska škola, i kada bi uopće bila otvorena da nije bilo ovakve djelatnosti pavlina.

³⁰ F. E. Hoško, "Pavlinke srednje i visoke škole" u *Kultura Pavlina*, str. 302. Prema toj tezi križevačka gimnazija sljedila je isusovački program tzv. Ratio stuiorum, pa je gimnazija u Križevcu imala prva četiri razreda (parva, principia, grammatica, syntaxis) dok je senjska imala i dva viša razreda (poesis, rhetorica).

³¹ Prijevod ove diplome kao i usporedbu s rukopisom uradio je dr. Ljudevit Plačko. Prijepis diplome nalazimo i kod K. Dočkala, n.dj., str. 20.-21.

³² A. M. Šporčić n.dj., br. 3., str. 39. Pavlini su obrazovali i pravoslavnu djecu jer kod Srba u to vrijeme nema gimnazija.

Tablica: Rodoslovlje obitelji Zakmardi (prema K. Horvat, Vitezović I/1904., br. 11/12, str. 175)